

6. Sikors'kij I. A. Tri viki ljuds'kogo zhittja (Psihologichnij naris prisyvjachenij junakam ta starcjam / Prof. I. A. Sikors'kij // Pitannja nervovo-psihichnoï medicini. – 1901. – T. 6. – S. 241-250.

7. Dobrota, chistota pomisliv i proniknennja v sutnist'. – M. : Mizhnarodna asociacija "Mir cherez Kul'turu", 1993. – S. 280.

8. Zelens'kij V. V. Tlumachnij slovnik po analitichnij psihologii / V. V. Zelens'kij. – M. : Kogito-Centr, 2008. – 334 s.

9. Slovnik ukraïns'koï movi : v 11 tomah. – K., 1973. – Tom 4. – S. 799.

10. Filozofija. Enciklopedichnij slovnik / za red. O. A. Ivina. – M., Gardariki, 2004. – 1072 s.

11. Laptенok S.D. Moral' // Psihologija: Sit'ovij zhurnal [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : URL: <http://www.psychology.su/slovar>.

Voloshin V.M. Influence of morality on the human psyche (from youth to old age) in proceedings of the Acting Sikorski. We often use the world moral in our life. We often hear this word from screens of TV, radios and see at pages of newspapers. Also, we know that moral plays the head role in a spiritual life of people. Only very small part of people can answer: "What is moral?" We analyzed about ten competent sources from philosophy, psychology, language and inferred – moral is the system of standards and principles that regulate people's behavior at definite groups, class during some time. So, moral has a great influence on people's mentality life. We concentrated our attention on a progress and a influence of moral on people's mentality from youth age to elder age. There are a few reasons. At youthful age the ideal purposes of life are created. These purposes are the guide of the person to the death. The most dangerous deviations in the development of this process there are a moral narrow and a moral old age. The latter shows itself in the reduction of physical, intellectual and spiritual activity. Insufficient exercise of moral forces, errors of educational process, stop of educational process are the main reasons of a moral old age. I. A. Sikorsky said that in the time of old age the soul reaches a maximum in its development. All her aspirations: "had transformed into one big moral obligation", which we must use for the mankind's benefit.

Keywords: mentally life, moral, education, instinct, youth and elder age, develop of personality, soul.

Отримано: 15.07.2014 р.

УДК 159.923

Волошко Н.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ

Волошко Н.І. Теоретичні основи дослідження духовних якостей характеру особистості. У статті представлені теоретичні основи дослідження духовних рис характеру особистості. Духовний потенціал особи, її

духовні властивості характеру залежать від: духовно здорового соціально-психологічного клімату в колективі; мотивації дотримання норм духовності; духовної спрямованості стилю життя; духовного ціннісного ставлення до себе, до інших, до ситуації; усвідомлення взаємозв'язку духовності і способу життя; досвіду духовної самореалізації; творчої духовної життєдіяльності.

Ключові слова: духовний потенціал, духовні властивості характеру.

Волошко Н.И. Теоретические основы исследования духовных качеств характера личности. В статье представлены теоретические основы исследования духовных свойств характера личности. Духовные свойства характера зависят от: духовно здорового социально-психологического климата в коллективе; мотивации соблюдения норм духовности; духовной направленности стиля жизни; духовного ценностного отношения к себе, к другим, к ситуации; осознания взаимосвязи духовности и способа жизни; опыта духовной самореализации; творческой духовной жизнедеятельности.

Ключевые слова: духовный потенциал, духовные свойства характера.

Постановка проблеми. Криза соціально-економічного розвитку країни та глобальні проблеми сучасності породжують у підростаючого покоління невпевненість у майбутньому, соціальну тривожність, жорстокість і, як наслідок, поширення наркоманії, проституції, алкоголізму та інших кримінальних проявів у суспільстві. Молодь втрачає духовно-моральні ідеали, що кардинально змінює їх ціннісні орієнтації. Таке становище значно загострює проблему виховання духовно здорової особистості, що сьогодні є справою не лише школи, а й усієї держави.

Одним із найважливіших чинників подолання цих негативних явищ є розвиток в педагогів та учнів сучасної школи духовних якостей характеру, спрямованих на гармонізацію внутрішнього стану зі світом, забезпечення умов для особистісного зростання педагогів та їх учнів, усвідомлення свого "Я", реалізацію активної життєвої позиції. Модернізація національної системи освіти має стати основою відтворення духовного потенціалу молоді. Визначення провідних пріоритетів розвитку духовної культури педагогів та їх учнів в навчально-виховному процесі (НВП) потребує об'єднаних зусиль усіх суб'єктів НВП загальноосвітньої школи та родини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємозв'язку духовності особистості та сучасної системи освіти розглядалися у працях таких науковців, як: Авдіянц Г.Г., Амонашвілі Ш.А., Балл Г.О., Барановский В.Ф., Бех І.Д., Боришевський М.Й., Бутенко В.Г., Васильченко Л.Л., Ващенко Г.Г., Євтух М.Б., Зязюн І.А., Кириченко О.В., Климова О.А., Лучанінова О.П., Макаренко А.С., Максименко С.Д., Миропольська Н.Є., Мукомел С.А., Ничкало Н.Г., Олексюк О.М., Омельченко О.П., Отич О.М., Петрочко Ж.В., Помиткін Е.О., Попова О.В., Ри-

балка В.В., Савчин М.В., Саннікова Т. В., Сущенко Т.І., Сухомлинська О.В., Фоменко К.М., Чернуха Н.М., Шевченко Г.П., Щербань П.М. та ін.

Аналіз теорії та практики з цієї проблеми дозволив виявити суперечність між потребою суспільства у підвищенні рівня духовної культури, духовних якостей характеру учасників НВП та відсутністю психолого-педагогічних умов забезпечення цього процесу; між прагненням молоді до духовного самовдосконалення та обмеженістю умов щодо задоволення цього прагнення у шкільному і родинному вихованні. Отже, стан здоров'я (духовного, соціального, психологічного і фізичного) сучасної молоді та загальна демографічна ситуація в суспільстві свідчить, що існує реальна потреба в розвитку духовних якостей характеру різних груп, зокрема, учнів, студентів, педагогів, практичних психологів ЗОНЗ, ПТНЗ.

Метою статті є теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень духовного потенціалу особистості, її духовних якостей характеру.

Виклад основного матеріалу. Духовні якості характеру особистості – сукупність стійких, соціально вихованих, індивідуальних особливостей особистості, що формується і проявляється в діяльності і спілкуванні, та зумовлює типові для особи способи поведінки у відповідності до гуманістичних ідеалів, ціннісних орієнтацій. Характер проявляється в системі ставлень особистості до інших людей, до самої себе, до справи (до праці, навчання).

Проблема духовності містка і вічна. Кожен учений розглядав її по-різному. Узагальнене визначення "духовність" – це властивість душі, що складається із сукупності духовних, моральних та інтелектуальних інтересів; а "душа" – це внутрішній, психічний світ людини, її свідомість. Адамчик М.В. зазначає, що у християнстві "душа" – це нематеріальний аспект (або суть) людини, який наділяє її індивідуальністю і власне людськими якостями, часто розглядається як синонім самосвідомості або самості ("Я"). У богослов'ї душа визначається більш вузько, як та частина індивіда, яка "причетна до божественної природи". З позиції християнства "дух" трактується як частина Трійці (Святий Дух, Бог-Отець і Бог-Син). Учення про Святого Духа "стає однією з іпостасей Трійці. Місцеперебуванням Духу є Церква та душі праведників".

Соколов В.В. наголошує, що у філософській думці від епохи Відродження й до сьогодні з'являються, зникають і знов виникають вже у новому контексті різні теорії, напрями, які прямо чи опосередковано розглядають проблему духовності. Отже, філософський підхід до категорії Духу завжди був у центрі уваги мислителів та педагогів. Так, Марк Аврелій розглядав людину як єдність Духу, душі й тіла. Вчений вважав, що "тілу належать відчуття, душі – прагнення, а духу – основоположення".

Філософи Давньої Греції по-різному розглядали уявлення про душу в християнстві. Так Лукрецій, Епікур, Демокріт та інші вважали, що душа, як і тіло, складаються з атомів. Платон вважав душу нематеріальною, безтілесною субстанцією, безсмертною сутністю, що присутня в тілі. Аристотель стверджував, що пізнання душі сприяє пізнанню всілякої істини, особливо пізнанню природи. Адже душа є ніби початок живих істот.

С.В. Аверінцев відзначає, що у філософії спочатку існувало дві точки зору, дві концепції: релігійно-ідеалістична і матеріалістична. Тому ми можемо віднести Аристотеля і Платона до першої концепції, а до другої, матеріалістичної – представників французької течії: Декарта, Ламетрі, Гельвеція, Дідро та ін. Декарт розробив метод пізнання, сформулював принцип "якщо я маю думку, отже існую", знайшов "ідею Бога". Учений першим назвав людину "субстанцією, яка мислить", далі цю ідею розвинув Ламетрі. В його "Трактаті про душу" викладена думка про чутливість, що властива тільки особливим чином організованій матерії, а в праці "Людина – машина", автор говорить про "почуттєву машину", "майстерний годинниковий механізм". З погляду Гельвеція, могутність пристрастей впливає на душу людини: "Тільки сильні пристрасті спонукають до здійснення тих мужніх вчинків і до творення тих високих ідей, які за всіх часів викликають подив і замишування". На думку Дідро, "всьяке тіло повне дії та сили". Учений указав на діалектичний зв'язок живої та неживої природи.

С.В. Аверінцев, аналізуючи уявлення про душу, відзначає, що при дослідженні понять "дух", "душа", "духовність" необхідно виділити поняття "серце", адже воно є "органом первинної духовної сутності". Підкреслимо, що "філософія серця" посіла важливе місце у творчості Г.С. Сковороди і П.Д. Юркевича. Видатний український педагог, філософ Г.С. Сковорода особливу увагу приділяв проблемі людського щастя, формуванню всебічно розвиненої особистості та її моральних якостей: "Головне в людині не її теоретико-пізнавальні здібності, емоційно-вольова сутність людського духу, а – "серце людини". У свою чергу, П.Д. Юркевич підкреслив національний характер українського народу та його традицій, назвав серце "прихованим центром особистості". Отже, "виховання серця" – це проблема світового значення, що суттєво впливає на формування духовності кожної особистості.

Кінець XVIII – початок XIX століття принесли значні зміни у німецьку духовну культуру. І. Кант пропонував ідею внутрішньої свободи людини, розкрив суть гуманістичної концепції: "Роби так, щоб ти завжди ставився до людства як до мети, і ніколи не ставився до нього тільки як до засобу". Розгляд духу як системного поняття знайшов відображення в працях Г.В.Ф. Гегеля.

Цінним також є вивчення досвіду вальдорфської школи Р. Штайнера, яка дала початок цілому напрямку гуманістичної педагогіки, уявлення про людину "як про єдність її тілесно-духовного буття". Зауважимо, що дослідником розкрита теорія пізнання тілесно-духовної дійсності за допомогою розширення можливостей людської свідомості. Учений поєднав матеріалістичну й ідеалістичну точки зору та розглянув сутність людини відповідно до трьох категорій (тіло, душа і дух), як: фізичне тіло в фізично-почуттєвому навколишньому світі (через нього людина пізнає себе як самостійну істоту ("Я")); тонке, ефірне тіло у елементарному навколишньому світі (через нього людина пізнає себе як частину фізичного тіла); астральне тіло у духовному навколишньому світі (завдяки йому людина є частиною духовного світу, у ньому перебуває інше "Я" людини, що знаходить своє вираження у повторних земних життях); "справжнє Я" у вищому духовному навколишньому світі (у ньому людина знаходить себе як духовну істоту навіть тоді, коли підпадають забуттю всі переживання почуттєвого, елементарного і духовного світу, тобто всі переживання зовнішніх почуттів, мислення, відчуття і хвилювання).

Як зазначає І.А. Ільїн, "людині, крім зовнішнього (чуттєвого) досвіду, дано ще внутрішній (не чуттєвий) досвід, що відкриває людині доступ до любові, сумління і почуття обов'язку та може вказати людині, що є справжнє, головне і цінніше в її житті".

В останні роки привертають увагу різнобічні підходи до визначення феномену духовності в другій половині ХХ – початку ХХІ сторіччя таких науковців як: М.В. Адамчик, Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, В.Ф. Барановський, П.Д. Дженкінс, К.О. Журба, В.П. Зінченко, І.А. Зязюн, І.А. Ільїн, С.Б. Кримський, С.Д. Максименко, С.А. Мукомел, О.П. Омельченко, В.М. Оржеховська, Е.О. Помиткін, О.В. Ревуцька, В.В. Рибалка, М.В. Савчин, А.В. Требунський, Т.П. Шклярова, О.В. Колос та інші.

З погляду В.Ф. Барановського, у формуванні духовних якостей особистості важливу роль відіграє знаходження сенсу життя, "ієрархія сенсоутворюючих цінностей"; усвідомлення змісту життєвих проблем "життєтворчості", "образ людський у кожному індивідуумі". Він вважає, що було б неправильно ототожнювати духовність тільки з релігійним розумінням даного феномену, оскільки тоді ми б відлучили від духовного розвитку значну частину людського роду. В.І. Мурашов поєднав духовність з гармонійною єдністю теоретичного і практичного духу: "Це єднання людини з самою собою, іншою людиною, природою, суспільством і вищими силами". Зокрема, С.Б. Кримський поєднав "образ світу з моральним законом особистості". Базисним характером духовності учений вважав християнську триєдність "Віра, Надія, Любов". Науко-

вещь наголосив, що "духовність – це завжди ціннісне домобудівництво особистості", це той нескінченний шлях до формування свого внутрішнього світу, який дозволяє людині залишатися собі тотожною. П.В. Сімонов розглядав духовність як мотиваційно-потребову сферу. Духовність розглядається ним як індивідуально-виражена в системі мотивів особистості потреба пізнання навколишнього світу. П.В. Сімонов зазначає, що духовність – це ідеальна потреба пізнання й соціальна потреба "для інших".

Узагальнюючий аналіз дозволив констатувати, що різні тлумачення сутності духовності об'єднуються науковцями в єдину думку про пізнання людиною самої себе, її взаємозв'язок з навколишнім світом, дотримання законів Всесвіту, подолання своєї недосконалої. Певні зміни у світогляді, мотиваційно-емоційній сфері особистості органічно пов'язані з життєвими цілями. Духовний розвиток особистості – формування її власного досвіду на основі засвоєння духовних цінностей і удосконалення її внутрішнього світу, актуалізація творчого потенціалу особи.

Гуманістичний підхід до проблем духовності розкрили у своїх працях А.Г. Маслоу, В. Франкл, С.Л. Франк, К. Ясперс та інші. Наголосимо на тому, що вчені простежили наявність позитивного творчого потенціалу, здатність кожної особистості до самовдосконалення, уміння робити свідомий вибір.

Цікавим є визначення поняття духовності культурологами. Б.І. Кононенко доводить, що духовність – це специфічно людська якість, яка характеризує мотивацію та сенс поведінки особистості, внутрішню чистоту, скромність, слухняність. Духовне виховання у соціальному сенсі розглядається вченим як продукт та фундаментальна основа культури і прояву "людського в людині". Духовність характеризується такими якостями, як: безкорисливість, доброзичливість. До духовного відносяться вищі цінності людського існування – свобода, любов, творчість, віра.

У психологічному аспекті Ж.М. Юзвак і М.Й. Боришевський розглядають поняття "духовність" на основі системного підходу. За Ж.М. Юзвак, духовність – це "творча здатність людини до самореалізації, формування потреби в цілеспрямованому пізнанні та утвердженні її життєдіяльності, істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомлення єдності себе і Всесвіту". М.Й. Боришевський підкреслив провідну ознаку духовності – "довершеність особистості": "духовність – це багатовимірна система, складовою якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найактуальніші моральні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності".

У свою чергу, соціально-моральний напрям духовності особистості розглянули такі вчені, як: Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та інші. Науковці стверджують, що саме моральність є суттєвим моментом духовного розвитку особистості, а формування "духовного обличчя людини" залежить від внутрішньої роботи, усвідомлення власних вчинків та вчинків інших людей. Отже, необхідно постійно стимулювати та направляти процес виховання, який зумовлює новий тип поведінки людини.

Грунтовним у вирішенні проблеми розвитку духовності, на нашу думку, є особистісно орієнтований підхід І.Д. Беха, В.В. Рибалки, С.О. Сисоєвої і ін. На думку вчених, метою справжньої освіти має стати моральне самоусвідомлення, виховання та розвиток духовних якостей творчої індивідуальності. Сучасна наука розглядає категорію "духовність" як характеристику особистості, яка містить її духовні потреби та інтереси. У духовності поєднуються інтелектуальні та емоційні потенціали особистості, ціннісні орієнтації, моральні настанови, творча діяльність.

О.В. Сухомлинська зазначає, що духовність розуміється вченими як внутрішня сфера самовизначення людини, її морально-естетичний стан.

У психолого-педагогічному аспекті духовність визначається як інтегрована властивість особистості, яка виявляється у потребі жити, творити відповідно до ідеалів – істини, добра, краси; як показник людських взаємовідносин, морально естетичної та громадянської позиції, здатності до співчуття, співпереживання. За Г.П. Шевченко, духовність є категорією, без якої людське життя існувати не може. Духовність – це внутрішня енергетична сила особистості, стрижень життя, ієрархія загальнолюдських, національних цінностей, творчість за законами краси і краса вчинку. Духовність ґрунтується на триєдності Істини, Добра та Краси. Більш того, краса кожної людини – в її духовності, в сердечності, душевності, порядності, сумлінні, у здатності бути чесною з собою. Становлення духовної сутності людини в історичному контексті має свої закономірності: "поперше, воно йшло шляхом розвитку естетичного сприйняття, потім – у процесі розвитку релігійності, далі – у філософських роздумах і пошуках сенсу людського буття, пізніше – шляхом наукового пізнання світу. Але у контексті формування духу на ґрунті вищих духовних цінностей спостерігався шлях від пошуку Істини до Добра і Краси, як найвищого прояву людського духу". Отже, головною передумовою розвитку духу людини є свобода, творчість, пошук Істини в процесі життя.

І.А. Олександров вважає, що людський дух реалізується на 3-ох рівнях знань: естетичному, теоретичному (знання про оточуючий світ) та моральному. Між усіма цими рівнями існує нерозривний взає-

мозв'язок, але головним у ієрархії рівнів структури людського духу є моральний компонент. Тому безперервний духовний розвиток людини здійснюється завдяки моральному вдосконаленню, підвищенню рівня свідомості, добра й любові.

Багато науковців духовний розвиток особистості пов'язують з укладом життя сім'ї, роду, народу, нації. До розвитку духовності вчені відносять інтелектуальну і моральну культуру, комунікативні здібності, національну свідомість, художньо-естетичну, морально-етичну, правову і екологічну культуру. Ми поділяємо думку про те, що головне – прищепити дитині доброту і чесність, здатність здійснювати шляхетні вчинки, вміння мислити й відстоювати свої переконання.

Т.П. Шклярова, вивчаючи проблему виховання духовних основ у дітей в сім'ї, тлумачить термін "духовні основи" як знання про людину, про оточуючий світ, суспільство, явища природи та відповідні їм уміння, потреби і почуття, які базуються на загальній картині світу, переконаннях, соціально-політичних, моральних та естетичних ідеалах.

У дослідженні О.П. Омельченка духовний розвиток людини розглядається як аспект соціалізації особистості, поступове й мотивоване включення його в суспільне життя. Науковець виділив такі аспекти духовності: а) розвиток духовного потенціалу особистості (інтелекту, пам'яті, мислення, уяви, сприйняття і т.п.) і формування ціннісних орієнтацій, що визначають її життєву позицію; б) формування й розвиток духовних потреб як основи цілісного внутрішнього психічного життя людини, що проявляється в його діях; духовні потреби стимулюють внутрішнє життя особистості, її емоційний світ, свідомість, виступають як бажання залучитися до активної духовної діяльності, основних цінностей суспільства; в) формування системи духовних цінностей.

Не менш цікавими є оригінальні ідеї С.А. Мукомел. Науковець основними показниками духовності визначила: людяність, освіченість, моральність, свідомість та активність (діяльність), в яких ціннісним мірилом є духовні цінності і ціннісні орієнтації, а критеріями духовної дистанції є світосприймання, ставлення до світу, сенсу життя.

Слід підкреслити, що духовний розвиток молоді передбачає досягнення мети бути духовно вихованим. Засвоюючи духовні цінності, молодь перетворює їх у зміст власних поглядів, у свій духовний арсенал, виробляє свою власну систему цінностей, ідеалів, поглядів, принципів, норм, переконань. Відзначимо, що основою духовності людини є світогляд, адже саме він здійснює оцінку духовного досвіду особистості. Звідси можна зробити висновок, що категорія "духовність" сьогодні осмислюється на найвищих рівнях знань про Космос, Всесвіт, Людство. Релігія та мистецтво формують

ціннісно-теоретичну сферу людського знання; філософія, природознавство – його пізнавально-практичну сферу, що відповідають за емоційне та розумове починання. Отже, духовність особистості втілює в собі гармонію, красу світу, моральні імперативи, єдність думок і почуттів.

Духовні якості мають велике значення для гармонійного розвитку учнів. Основною умовою розвитку духовних якостей характеру учнів у школі є доброзичлива поведінка у будь-якій ситуації. Педагог К.Д. Ушинський підкреслював необхідність створення доброзичливої атмосфери в школі та вважав, що в школі повинна царювати серйозність, яка допускає жарт, але не перетворює всієї справи на жарт, ласкавість без удаваності, справедливість без прискіпливості, доброта без слабкості, порядок без педантизму і, головне, постійна розумова діяльність.

За твердженням Г.Л. Апанасенка, духовні якості пов'язані з особливою діяльністю свідомості, спрямованої на розуміння сенсу життя і свого місця в ньому. Ця якість свідомості завжди має позитивний потенціал, в основі якого – любов до всього суцього.

В.І. Бабич, В.П. Горащук, С.В. Кириленко та інші визначають духовні якості як спроможність особистості регулювати своє життя й свою діяльність у відповідності до гуманістичних ідеалів. Саме духовність є визначальною у ставленні людини до себе, інших, суспільства; її складовими є гуманістичні цінності, високі норми моралі, ідеали, ставлення до людей як до найбільшої цінності, глибоке розуміння оточуючих, прояв до них співчуття, любові. За визначенням В.П. Горащука, духовність (це норми спілкування та стосунків з оточенням; це стратегія життя людини, що зорієнтована на загальнолюдські та національні духовні цінності) розкриває систему цінностей і мотивів поведінки людини в її відносинах із зовнішнім світом. Вона характеризується наявністю свідомості й свободи, що дає можливість переробити примітивні інстинкти, нахили та егоїзм; виражається у визнанні загальнолюдських і національних цінностей, у повазі до поглядів і результатів праці інших.

Визначаючи духовність подружжя медиків О.В. і О.Н. Требунських зазначають, що дехто живе почуттями, а дехто – розумом: у одного домінує Віра, в іншого – Логіка. Вони наголошують, що треба знаходитись у стані, в якому розум не суперечить сердцю, а народжує почуття, знання, які ведуть до Віри, Любові, Мудрості. Необхідно знайти баланс між розумом і почуттями, а це приходить лише через визнання та прийняття в собі двох аспектів: чуттєвого і розумового – та усунення протиріч між ними.

В.О. Ліщук, Е.В. Мосткова зазначають, що духовні якості залежать від максимального розкриття духовного та морального потенціалу, свідомої спрямованості людини до реалізації найвищих властивос-

тей особистості, долучення до духовних цінностей. На думку В.Е. Чудновського, прагнення знайти сенс життя – це головна мотиваційна сила в людині. У кожного є своє власне покликання в житті, завдання кожної людини унікальні, як і специфічні можливості їх виконання.

Дж. Мерфі духовність пов'язує з індивідуальністю людини, що є загальною сумою всіх думок, почуттів, переконань, нав'язаних особі в ранньому дитинстві, а також обставин. Він зазначає, що необхідно розвивати в собі гармонію, спокій, самовладання, рівновагу, любов і доброзичливість; бажати всім здоров'я та щастя; випромінювати більше позитивних флюїдів. Дж. Мерфі вважає бажанням, ідеї, плани, цілі – внутрішніми підказками, рушійною силою Вищого "Я" бути більш значущою людиною.

Системи здоров'я М. Норбекова і К. Ніші спрямовані на гармонію душі та тіла: в людині душа та тіло пов'язані між собою. "Якщо тіло не розвинене, то і душа має менше можливостей розвиватись та досягти певних вершин, до яких вона прагне". Для підвищення рівня духовного потенціалу вони пропонують більше рухатись, танцювати, співати, змінювати діяльність, частіше відпочивати на природі, дотримуватися родинних традицій.

Висновки. Духовні якості характеру особистості – спроможність особистості регулювати свою життєдіяльність у відповідності до гуманістичних ідеалів; усвідомлення людиною себе як цілісної особистості, сформованість гуманістичних ціннісних орієнтацій, розуміння цінностей життя та усвідомлення його змісту, домінування оптимістичного світосприйняття. Духовні якості характеру особистості залежать від її сприйняття чинників, що складають духовну культуру людства: релігії, моралі, етики, освіти, науки, мистецтва. Детермінантами духовності особистості, її духовних якостей характеру є гуманістичні цінності, високі норми моралі, ідеали, що найбільше відповідають розвиткові сучасного суспільства і сприяють активній, творчій життєдіяльності, а також: чітке уявлення мети життя, розробленість її стратегії і тактики, наявність ідеалу здорової особистості, сформованість світогляду особистості на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій. Духовні якості характеру розкривають систему цінностей і мотивів поведінки людини в її відносинах із зовнішнім світом і собою.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

2. Библия. Книги священного писання Ветхого и Нового Завета. – М., 1990. Книги Ветхого Завета – 925 с. Книги Нового Завета – 292 с.

3. Боришевський М.Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М.Й. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.

4. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика : учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с.

5. Волошко Н.І. Психологія становлення здорового способу життя в навчально-виховному процесі: програма-практикум : [наук.-метод. посіб.] / Н.І. Волошко. – К. : Наук. світ, 2012. – 99 с.

6. Всемирная энциклопедия. Христианство / [авт. : Адамчик В.В., Адамчик М.В., Андерсен Э.В. и др.]. – Мн. : Совр. литератор, 2004. – 832 с.

7. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : науково-методичний посібник / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.

8. Максименко С.Д. Психологія особистості / Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. – К. : Видавництво ТОВ "КММ", 2007. – 296 с.

9. Мерфи Дж. Как обрести здоровье и долголетие / Джозеф Мерфи ; [пер. с англ. Л.А. Бабук]. – Мн. : Попурри, 2008. – 272 с.

10. Омельченко О.П. Духовний розвиток учнівської молоді в регіональному культурно-освітньому просторі : дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Омельченко Олексій Петрович. – Луганськ, 2006. – 185 с.

11. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е.О. Помиткін. – К. : Наш час, 2005. – 280 с.

12. Психологічне об'рунтування заходів пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед сучасної молоді : монографія / [Максименко С.Д., Болтівець С.І., Кокун О.М., Здіорук С.І., Губенко О.В., Гуменюк Г.В.]; за заг. ред. С.Д. Максименка. – К. : ДП "Інформ.-аналіт. Агенство", 2012. – 152 с.

13. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогії : навч. посіб. / В.В. Рибалка. – Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.

14. Савчин М.В. Духовний потенціал людини : монографія / М.В. Савчин. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 203 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Beh I.D. Vihovannja osobistosti : u 2 kn. – Kn. 2 : Osobistisno orijentovaniy pidhid: naukovo-praktichni zasadi / I.D. Beh. – K. : Libid', 2003. – 344 s.

2. Biblija. Knigi svjashhennogo pisanija Vethogo i Novogo Zaveta. – M., 1990. Knigi Vethogo Zaveta – 925 s. Knigi Novogo Zaveta – 292 s.

3. Borishevs'kij M.J. Doroga do sebe: vid osnov sub'jektivnosti do verшин duhovnosti : monografija / M.J. Borishevs'kij. – K. : Akademvidav, 2010. – 416 s.

4. Burlachuk L.F. Psihodiagnostika : uchebnik dlja vuzov / L.F. Burlachuk. – SPb. : Piter, 2003. – 352 s.

5. Voloshko N.I. Psihologija stanovlennja zdorovogo sposobu zhittja v navchal'no-vihovnomu procesi: programa-praktikum : [nauk.-metod. posib.] / N.I. Voloshko. – K. : Nauk. svit, 2012. ? 99 s.

6. Vsemirnaja jenciklopedija. Hristianstvo / [avt. : Adamchik V.V., Adamchik M.V., Andersen Je.V. i dr.]. – Mn. : Sovr. literator, 2004. – 832 s.

7. Zjazjun I.A. Pedagogika dobra: ideali i realii : naukovno-metodichnij posibnik / I.A. Zjazjun. – K. : MAUP, 2000. – 312 s.

8. Maksimenko S.D. Psihologija osobistosti / Maksimenko S.D., Maksimenko K.S., Papucha M.V. – K. : Vidavnictvo TOV "KMM", 2007. – 296 s.

9. Merfi Dzh. Kak obresti zdorov'e i dolgoletie / Dzhozef Merfi ; [per. s angl. L.A. Babuk]. – Mn. : Popurri, 2008. – 272 s.

10. Omel'chenko O.P. Duhovnij rozvitok uchniv's'koï molodi v regional'nomu kul'turno-osvित'nomu prostori : dis. kand. ped. nauk: 13.00.07 / Omel'chenko Oleksij Petrovich. – Lugans'k, 2006. – 185 s.

11. Pomitkin E.O. Psihologija duhovnogo rozvitku osobistosti : monografija / E.O. Pomitkin. – K. : Nash chas, 2005. – 280 s.

12. Psihologichne ob'runtuvannja zahodiv propaguvannja psihogigienichnogo vihovannja i zdorovogo sposobu zhittja sered suchasnoï molodi : monografija / [Maksimenko S.D., Boltivec' S.I., Kokun O.M., Zdioruk S.I., Gubenko O.V., Gumenjuk G.V.] ; za zag. red. S.D. Maksimenka. – K. : DP "Inform.-analit. Agenstvo", 2012. – 152 s.

13. Ribalka V.V. Teoriji osobistosti u vitchiznjanij psihologii ta pedagogici : navch. posib. / V.V. Ribalka. – Odesa : Bukajev Vadim Viktorovich, 2009. – 575 s.

14. Savchin M.V. Duhovnij potencial ljudini : monografija / M.V. Savchin. – Ivano-Frankiv's'k : Plaj, 2001. – 203 s.

Voloshko N.I. Theoretical Foundations of the Study of Moral Qualities of the Character of a Personality. State of health (moral, social, psychological, physical) of today's youth and the general situation in society shows that there is a real need to develop moral qualities of the character of different groups, including students, teachers.

The moral qualities of character of personality – a system of stable, socially educated, individual personality traits formed and manifested in the activity and communication, and causes the typical individual behaviors according to humanistic ideals, values. The character appears in the system of attitudes to himself or herself, to others, to the work and education.

Moral and spiritual problems are eternal. In psycho-pedagogical aspects of spirituality is defined as an integrated feature of personality, which manifests itself in the need to live and create in accordance with the ideals: truth, goodness, beauty. Moral qualities can be the indicator of human relations, moral and

esthetic citizenship, capacity for compassion, empathy and love. The moral and spiritual qualities of character of the individual prove the individual's ability to regulate the life of a person according to humanistic ideals; the understanding of a person of the values of life. The moral and spiritual qualities of character of the individual depend on their perception of the factors that make up the spiritual culture of mankind: religion, morality, ethics, education, science and art. Determinants of moral and spiritual qualities of character are humanistic values, high moral standards, ideals, corresponding to the development of modern society and encourage activity of a personality. The moral and spiritual qualities determine the purpose of life, its strategy and tactics, the existence of the ideal of a moral personality, the outlook of a person based on humanistic values.

Keywords: moral potential, moral features of character.

Отримано: 3.04.2014 р.

УДК 159.9:37.064.2

Воронюк І.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВАРІАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕАТИВНО-ОРІЄНТОВАНОГО МОДИФІКУВАННЯ ТЕХНІК ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ

Воронюк І.В. Психолого-педагогічні варіанти реалізації креативно-орієнтованого модифікування технік взаємодії вчителя з учнями. У статті, на основі системного факторно-аналітичного дослідження і результатів практичної апробації пропозицій, представлено окремі психолого-педагогічні підходи і варіанти реалізації креативно-орієнтованого модифікування технік взаємодії вчителя з учнями шляхом введення в них внутрішньої логіки діалогічного ініціювання в особистості учнів проблемно-орієнтованого творчого мислення, емоційно підсиленого запуску повного циклу внутрішнього креативного процесу в межах шкільної взаємодії, а також забезпечення визрівання творчих ідей і реалізації продуктів творчості за межами школи, що виступає у якості спеціального методичного підходу з формування креативної адаптивності як основи здатності до активного, творчого, конструктивного вирішення учнями проблем власного життя.

Ключові слова: творча взаємодія вчителів і учнів, креативно-орієнтоване модифікування взаємодії вчителя з учнями, стимулювання креативного мислення, розвиток креативності особистості

Воронюк И.В. Психолого-педагогические варианты реализации креативно-ориентированного модифицирования техник взаимодействия учителя с учениками. В статье, на основе системного факторно-аналитического исследования и результатов практической апробации предложений, представлены отдельные психолого-педагогические подходы и варианты реализации креативно-ориентированного модифицирования техник взаимодействия учителя с учениками путем введения в них внутренней логики диалогического инициирования в личности учеников проблемно-ориентированного творческого мышления, эмоционально усиленного запуска полного цикла внутреннего креативного процесса в рамках школьного взаи-